Fordítástudomány XIII. (2011) 2. szám 88–95.

Fordításfajták Cicerótól Leonardo Bruniig

Hell György
E-mail: hell.gyorgy@mail.iif.hu

Kivonat: Az Ariszteasz-levél a Septuaginta fordításával kapcsolatban két görög szót használ, de nem tisztázza egyértelműen, melyiket tekinti fordításnak és melyiket tolmácsolásnak. A fordítástörténeti írások szerint Cicero különbözteti meg elsőnek a tolmácsolást a fordítástól, amikor szó szerinti és szabad interpretációról beszél. Az elsőt tolmácsolás eredményének tartja, igazi fordítást csak a másodikban lát. Kétféle fordításról elsőnek Szent Jeromos leveleiben olvashatunk annak nyomán, hogy a héber Biblia szövegeit szó szerint fordították, más szövegeket pedig szabadon. Boethius szerint a tudományos szövegeket kell szó szerint fordítani, az irodalmi szövegeket szabadon. A fordítókat és a tolmácsokat a korábbi gyakorlatnak megfelelően ő is egy szóval (interpres) jelöli. A középkor népnyelvi fordításai Jeromosnak és Boethiusnak útmutatásait követik. A humanista Leonardo Bruni Cicero nézetéhez tér vissza és csak a szabad fordítást tekinti igazi fordításnak, de ezt most egy új szóval (translatio) jelöli. Az interpres nála már csak tolmács, a fordító jelölésére a translator szót használja. A fordítást és a tolmácsolást jelenleg is külön szavakkal jelöljük, de nincs külön önálló szavunk a fordítás két fajtájának megkülönböztetésére.

Kulcsszavak: fordítási fajták, fordítástörténet, Septuaginta, Cicero, Szt. Jeromos, Boethius, Bruni

A fordítások értékéről a véleményt alkotó személy dönt annak alapján, hogy mit tekint fordításnak, és mit vár el egy fordításnak nevezhető munkától. Ezt az eljárást a fordítás történetéből vett szövegekre is alkalmazhatjuk, de ezektől azt is elvárjuk, hogy az adott korban eleget tesznek a jó fordításokkal kapcsolatban kialakított követelményeknek. Az utóbbiak létrejöhettek általános érvényű szövegjellegzetességekből, de úgy is, hogy egy személy állította össze őket. Az elvárásokból magyarázatot kapunk arra, miért éppen a megadott szempontok szolgáltak a fordításnak nevezett szövegek elkülönítésére. Ilyen meggondolásokból kiindulva a továbbiakban három korszak jellemző fordítási elvárásaira keresünk magyarázatot: 1. milyen szöveget nevezett fordításnak Cicero; 2. milyen szempontokat alkalmazott Szent Jeromos a fordítások megkülönböztetésére; 3. hogyan kapcsolta Boethius a fordítási módokat szövegfajtákhoz; és 4. miért használt egy új megnevezést a fordításokra Leonardo Bruni, az olasz reneszánsz jelentős fordítója?

Az ókorban a Septuaginta fordításának történelmi körülményeit ismertető leírás (az úgy nevezett Ariszteasz-levél) használ először két különböző kifejezést azzal kapcsolatban, hogy egy héber nyelvű szöveget görögül adnak vissza: az egyik a *dithermeneo* a másik a *methermeneo*. A korabeli görög szövegek értelmezése alapján az elsőnek 'értelmezni' a jelentése, a másodiké 'fordítani'.

Mivel a levél a másodiknak megadott szót használja többször a Septuagintával kapcsolatban, kellően megalapozottnak látszik a vélemény, hogy a kortársak a fordítói tevékenységet megkülönböztették az egyébként nagyon régóta igen elterjedten használatos tolmácsolástól. Ennek nagy valószínűségét nem rontja, hogy a szövegekben semmiféle magyarázatot nem találunk arra vonatkozóan, van-e lényeges különbség a *dithermeneo* és a *methermeneo* szóval megadott tevékenységek között. A klasszikus görög nyelvben (a mai szótárak adatai alapján) megtalálható még a *methermeneuo kata lekszin*, azaz a 'szó szerint fordítani' kifejezés is, de nem a Septuaginta fordításának történetét leíró tudósításban. A tolmácsolás és a fordítás egyértelmű és határozott megkülönböztetésének hiányára utal viszont az a tény, hogy a tevékenységeket végző személy megjelölésére csak egy szó létezett: a *dihermeneutész*, azaz a 'tolmács'.

Cicero volt az első, aki a fordítást egyértelműen elkülönítette a tolmácsolástól, de még neki sincsenek külön szavai a két eltérő tevékenység jelölésére. A görögökhöz hasonlóan ő is két igét használ: a *vertere*, illetve a *transferre* alakokat, de abból, ahogyan használja őket, nem derül ki egyértelműen, hogy két különböző, egymástól eltérő tevékenységet akarna velük jelölni. Abban is követi a görög gyakorlatot, hogy az eltérő tevékenységet végző személyekre ő is csak egyetlen szóval, az *interpres*-szel utal. Ez a kifejezés elsődlegesen a tolmácsot jelentette, de Cicero a fordítással kapcsolatban is használja. A tolmácsolás és a fordítás közötti különbségeket nem a kétféle tevékenység eltérő jellegével magyarázza, hanem a tevékenységet végző személyek tanultságával és képzettségük szintjével. Az *indisertus* – azaz az ékesszólás képzettségével nem rendelkező – *interpres*-ek tolmácsolnak, az igazi fordításokat a *disertus*, azaz az ékesen szólásra kitanított *rhetor*-ok végzik. Az utóbbiak egyrészt saját maguk választják meg a fordításra szánt szövegeket, másrészt olyan szövegeket alakítanak ki, amelyek irodalmi értékűek. Cicero megjegyzése, hogy a tolmácsok szó szerint fordítanak, a rétorok pedig „szabadon", nem két eltérő fordításfajtára utal, hanem arra, hogy vagy tolmácsol valaki vagy fordít. Azt a szöveget, amelyet szó szerinti átfordítással kapott, nem a fordítás egyik lehetséges változatának tartja, hanem egy tolmács munkájának: „fungar enim iam interpretis munere […]", azaz: „[…] tolmács módján jártam el" (Cicero 1918 Tusc. III. 41).

A rétori szövegalkotás sajátságait Cicero az alábbi szavakkal adja meg: „Quid si nos non interpretum fungimur munere, sed tuemur ea quae dicta sunt ab iis qous probamus, eiusque nostram iudicium et nostrum scribendi ordinem adiungimus […]" (Cicero 1903 De opt. Gen. Oratorum 5. 15), azaz: „Mi történik, ha nem a tolmácsok módján járunk el, hanem úgy vesszük át mindazt, amit az általunk elismert személyek mondtak, hogy ahhoz saját véleményünket és saját fogalmazási módunkat is hozzátesszük […]". Sokan (korábban én is közéjük tartoztam) arra gondoltak, hogy Cicero a tolmácsolás mellett két különböző *fordítási módot* különböztet meg, egy szó szerintit és egy szabadot. Ilyen véleményt Cicero szövegei nem igazolnak. A tolmácsolást mindig megkülönbözteti a fordítástól, de határozottan sehol sem állítja, hogy kétféle fordítást ismerne. Valódi fordítás csak egy van, amely a rétor munkájának eredménye. Ennek jellemzője, hogy nem szó szerint, hanem változtatásokkal

közvetíti az eredetit, és mindig igényes, jó minőségű, „tanult" szöveget képvisel. A szó szerinti változat nála nem fordításnak, hanem tolmácsolásnak számít.

A szó szerinti és a szabad átültetési módokat elsőnek Szent Jeromos tartja a fordítás két változatának. Pammachiushoz írt LVII. levelében a következőket találjuk: "Ego enim non solum fateor sed libera voce profiteor, me in interpretationem Graecorum, absque scripturis sanctis, ubi et verborum ordo mysterium est, non verbum de verbo, sed sensum exprimere de sensu." (Szent Jeromos 2005 Ep. LVII. 5, 2). Azaz "Én ugyanis nemcsak beismerem, hanem önként vallom, hogy görög szövegek fordításakor nem szóról szóra, hanem gondolatról gondolatra fordítok, kivéve a Szentírást, melyben még a szórend is titkos tanítást hordoz." (Szent Jeromos 1991: 90).

Ebben a szövegben Szent Jeromos az *interpretatio* szóval jelöli a fordítást, amely kétféle lehet: szó szerinti vagy jelentés szerinti. A kétféle eljárást Jeromos a szövegek fajtájához köti. Elsőnek általában vett görög szövegekről beszél, másodszorra a Szentírásról, és azt is megmondja, miért fordítja a kétféle szöveget két különböző módon. Cicero a személyek képzettségéhez kapcsolódóan beszél kétféle tevékenységről, Jeromos egy szóval sem említi a képzettség kérdését. A kettősséget a fordítási módok közötti különbséggel adja meg, amelyet szövegfajtához köt. A jelentés szerinti fordítás mibenlétét a Pammachiushoz írt levelében fejti ki, a szó szerinti fordítását pedig a CIII. levélben. Az LVII. levélből az is világosan kiolvasható, hogy amikor Jeromos a fordítások fajtáira utal, közismert dolgokról beszél, azaz arról, hogy sem a szabad fordítás fogalmát, sem a szó szerinti fordítási módét nem ő alakította ki. A szó szerinti fordítási mód már korábbról ismert volt, de nem Cicero fejtegetései alapján, hanem abból a gyakorlatból, ahogyan a 2., a 3. és a 4. század folyamán a Bibliát fordították le héberből görögre. Ciceróra Jeromos csak az értelem szerint fordítással kapcsolatban utal, abban akarja őt követni, de tőle függetlenül tud a szó szerinti fordításról is. Az LVII. levélben arra hoz példákat, milyen változtatások (kihagyások vagy bővítések) mellett szabad még egy fordítást értelem szerint az eredetivel azonos értékűnek tekinteni, a CIII. levélben viszont azt mutatja be, meddig lehet elmenni a szó szerinti fordítással úgy, hogy az értelem megtartása mellett a célszöveg nyelvileg is helyes maradjon.

Jeromos után nemcsak a kétféle fordítási mód vált gyakorlattá, hanem az is, ahogyan ezeket a módokat két szövegfajtához kötötte: szóról szóra csak a szentírási és kánoni (imádságos) szövegeket fordították, az egyéb szövegeket szabadon, méghozzá esetenként annyira szabadon, hogy azt már átdolgozásnak lehetett tekinteni. Részbeni változást ezen a területen Boethius hozott.

Anicius Manlius Severinus Boethius 480-ban született arisztokrata római családban. Apja korán meghalt, neveléséről a gyámja gondoskodott, és nagyszerű képzést kapott. Nagyon jól megtanult görögül, és megismerte a görög filozófiai iskolák tanításait. Theodorik keleti gót uralkodó udvarában magas tisztségeket töltött be, de amikor irigyei a király elleni összeesküvésben való részvétellel vádolták, börtönbe került, és évekig tartó fogság után 524-ben kivégezték. Életének jelentős részét Arisztotelész munkáinak tanulmányozásával töltötte, le is akarta fordítani minden munkáját Platón írásaival együtt, de életsorsa erre nem adott neki alkalmat. Arisztotelésznek csak két logikai munkáját (az első

*Analitiká*t és a *Hermeneutiká*t) fordította latinra, amelyekhez kommentárokat és bevezetőket is írt.

Fordításainak megszövegezésében hagyományos írói és fordítói szempontok vezették, amelyeket Porphyriusz munkájának fordításához írt előszavában fejtett ki: „…vereor ne subierim fidi interpretis culpam, cum verbum verbo expressum comparatumque reddiderim, cuius incepti ratio est, quod in his scriptis in quibus rerum cognitio queritur, non luculentae oerationis lepos, sed incorrupta veritas exprimenda est.", azaz „[…] remélem nem vettem magamra a hűséges tolmács vétkét, amikor szót szóval egyeztetve adtam vissza; azért döntöttem így, mert ezekben az írásokban, amelyekben a dolgok megismeréséről van szó, nem a beszéd csillogó finomságait, hanem a romlatlan igazságot kell kifejezni." (Boetius 1906: 6)

Boethiusnak ezekből a szavaiból kiderül, hogy ismerte Cicero munkáit, ismerte fölfogását a fordításról és a „hűséges tolmács"-ról, sőt – úgy látszik – azt is kiolvasta belőlük, hogy a szó szerinti fordítás kevesebbet ér, mint a szónokra jellemző megoldások. Ugyanakkor jellegük és tartalmuk alapján Boethius kétféle szöveget különböztet meg, amelyek közül az egyiket ma szépirodalmi szövegnek a másikat szakszövegnek nevezünk. Az elsőre Boethius megengedhetőnek tartja az „ékes" fordítást, amely nyilván a szónok modorában írt szabad fordításnak felel meg, a másikra viszont a szó szerinti fordítást tartja helyesnek. A szövegtípusok közötti eltérő fordítási módokról már Jeromosnál is volt szó, de ott egy egyéni véleményt közlő szöveg állt szemben egy isteni sugalmazást tartalmazó szöveggel. Az elsőt lehetett szabadon fordítani, amibe az is belefért, hogy a fordító a helyes (az általa helyesnek tartott) informálás érdekében kihagyhatott bizonyos részeket a szövegből, a másikat viszont csak a legnagyobb pontossággal volt szabad továbbadni. Boethius most az írásbeli közlésben kialakult kétféle szövegfajtára, a szépirodalmira és a szakszövegre vonatkozóan mondja ki a kétféle fordítás lehetőségét.

A középkor Jeromost és Boethiust követte a fordításaiban: szentírási és tudományos szövegeket szóról szóra fordítottak, egyéb szövegeket szabadon. Az ókort követő századokban görög nyelvű szövegeket fordítottak latinra, a 9. századtól kezdve viszont egyre több latin munkát nemzeti nyelvekre. Mivel az európai népek legtöbbjének nyelve egy azonos, a latint is magába foglaló nyelvcsaládba tartozik, a szó szerinti fordítás nem okozott különösebb nehézségeket. Jól példázza ezt az alábbi szövegpár, amely a latin eredeti szöveg mellett az ófrancia fordítást adja meg. Mivel a szöveg üstökösökről szóló ismereteket közöl, tudományos szövegnek számít, és szó szerinti fordításban adja vissza az eredetit (Beer és Lloyd-Jones 1995: 5). (Az összehasonlítás érdekében függőleges vonal jelzi az egymásnak szórendileg is megfelelő szavakat, és egy X a szórendcserét.)

Dixit Albumasar	in	libro	coniunctionum:	Quando	apparuerunt	comete
×	|	|	|	|	×	
Albumazar dit	ou	*Livre*	*des conjunctions*	que quant	les	cometes apparoissent

in signo Arietis, ostendit dissensiones que evenient regi

ou signe de Aries elles demonstrent descension qui adviendra au roy

illius climatis et discordias et guerras et bella que erunt inter

d'icelui climat et dissentions et guerres et batailles qui seront entre

reges illius terre.

les roys d'icelle terre.

Az egyezés nemcsak a szórend vonatkozásában szembeötlő, hanem a szóalakok szempontjából is. Szórendcserére csak az alanynak és az állítmánynak a két nyelvben eltérő sorrendje miatt volt szükség, az eredetiben hiányzó aláhúzott francia szavak a latinban nem létező névelőket, névmásokat vagy elöljárókat pótolják, amelyeket a helyes francia fogalmazás érdekében kellett megadni. A szószerintiséget és a következetes azonosságot a szavak használatában a népnyelvi fordítások átvették, és a lehetséges mértékig megtartották.

Ez a fordítási mód a reneszánsz humanistái számára elfogadhatatlan volt, és Petrarca már az 1360-as években méltatlankodott amiatt, hogy a szép görög szövegeket rossz latinsággal fordították le. Arisztotelészről szólva írja:

> Bizony bevallom, hogy a mi nyelvünkre fordítva nem nagyon gyönyörködöm e férfiú stílusában […] a fordítók ügyetlensége vagy irigysége miatt a mi nyelvünkön annyira keményen és érdesen szól, hogy képtelen hallgatóját felüdíteni, és megmaradni emlékezetében; azért van ez, mert Arisztotelész gondolatait nem az ő, hanem saját szavaikkal akarják kifejezni, hogy hallgatói számára kedvesebb legyen, annak pedig, aki beszél, könnyebb. (Petrarca 2003: 109–110)

A humanisták kifogásait a legszemléletesebben talán Leronardo Bruni munkásságával kapcsolatban lehet bemutatni. A kor felfogását követve Bruni is Cicerót tekintette mintaképének a latin nyelv használatában, tőle tanulta, milyennek kell lennie a jó latin szövegnek, és milyen latinsággal kell a görög szövegeket latinra fordítani. Mivel több olyan görög szöveget is újrafordított, amelyek már a 13. századtól kezdve latinul is léteztek, indokolnia kellett saját fordításainak jogosultságát. Abban az előszóban, amelyet Arisztotelész *Nikomakhoszi Etiká*jának latin fordítása elé írt, elsősorban nem saját fordításainak célkitűzését ismertette, hanem annak a fordításnak a hibáira mutatott rá, amelyet Grosseteste készített a 13. században. Szerinte „auctorem […] neque Graecas neque Latinas litteras satis scivisse. Nam et Graeca multis in locis male accipit et latina sic pueriliter et indocte reddit, ut vehementer pudendum sit tam supinae crassaequae ruditatis […] Ita semigraecus quidem et semilatinus fit, in utraque deficiens

lingua, in neutra integer." (Gerl 1981: 246–47), azaz „a szerző […] sem a görög, sem a latin nyelvet nem ismerte kellő módon. A görög szavakat sok helyen roszszul értelmezi, a latinokat pedig olyan gyerekes és tanulatlan módon adja viszsza, hogy kifordított és ostoba nyersessége szégyenkezésre késztet. […] (tudása) félig görög, félig latin, mindkettőben gyenge és egyikben sem hibátlan." Ezekkel a megjegyzésekkel Bruni nem egyszerűen csak bizonyos fordítási hiányosságokra mutatott rá, hanem Grosseteste munkáját fölhasználva, rajta keresztül az egész középkor fordítási módszerét támadta meg. Az ilyen fordítás szerinte „quasi non vitiosa sed penitus nulla translatio fuerit" (Botley 2004: 54), azaz „[…] (a fordítás) nem egyszerűen hibás volt, hanem egyáltalán nem volt fordítás."

Az utolsónak idézett rövid latin szöveg két szempontból is külön figyelmet érdemel: 1. Bruni a szó szerinti fordítást nemcsak hibásnak tartja, de egyáltalán nem tartja fordításnak; 2. a fordítás megjelölésére nem az addig használatos *interpretatio* szót használja, hanem a *translatio*-t. Az első pontban kifejtett véleménye tulajdonképpen nem számít újnak, hiszen láttuk, hogy Cicero is csak a rétorok megoldását tartotta igazi fordításnak. Bruni valójában az ő nézetét újítja fel, de egy olyan időpontban, amikor már évszázadokon át mindenki kétféle fordításról beszélt.

Bruni 1416-17-ben készült el az *Etika* fordításával, a hozzá írt előszó 1419-ből való, de a *translatio* jelentésével azonos új kifejezés már jóval korábban megtalálható nála. Elsőnek a Niccolo Niccolihoz írt levelében bukkan föl, amelyet Platón szövegeinek tanulmányozásával kapcsolatban írt firenzei barátjának még 1403-ban vagy 1404-ben (Baron 1928: 15–17). Levele két részből áll, az első részben Platón szövegeinek nagyszerűségéről számol be Niccolinak, a másodikban azoknak a nehézségeknek a megoldásáról beszél, amelyeket helyes fordításuk támaszt. Szerinte a filozófus szövegeiben az elragadóan ésszerű tartalom a csiszolt városi beszédmóddal ötvöződik teljes értékű beszéddé, amelynek helyes fordításáról csak úgy szerez kellő bizonyosságot, hogy az általa elképzelt és tökéletes latin tudással rendelkező Platónt tekinti szövegei kritikusának. „[…] Quem ego ipse michi effinxi, et quidem latine scientem, ut judicare possit, testemque eum adhibebo *traductioni* suae, atque ita *traduco* […]" (idézi Gerl 1981: 274). A *translatio*-t megelőzően Bruni itt a vele azonos jelentésű *traductio* főnevet, valamint a *traduco* igét használja, amit később a 'fordító' jelentésű *traductor*/*translator* szavakkal egészít ki.

A *translatio* valójában nem volt új szó a latinban, használata megtalálható már Cicero korából, de akkoriban a stilisztikának volt a műszava a görög *metafora* fordításaként. Kézenfekvőnek látszik, hogy ez a használata volt az oka annak, hogy a fordítási tevékenységre és a fordítás eredményére nem alkalmazták, hanem megmaradtak az *interpretatio, interpretare*/*vertere* és az *interpres* mellett. Mivel a reneszánsz idején a jelentésátvitel szava a görög *metafora* lett, a *tanslatio*/*traductio* szabaddá vált a fordítás jelölésére. (Szenci Molnár Albert 1604-ben megjelent latin szótárában a *metaphora* jelentése: „Általvitel, midőn az Ige, tulajdon jegyzésiről másuvá vonyatic", a *traductio* mellett viszont a tolmácsolás is meg van adva.)

Érdekes tény, hogy a *traductio* a klasszikus latinban Gelliusnál is megtalálható *Attikai éjszakák* című könyvének abban a részében, amelyben Platón

*Lakomá*jának fordításáról beszél. Mivel Bruni is fordított ebből a munkából, nem meglepő, hogy azzal gyanúsítják, tőle vette át a szót (Botley 2004: 13). Bárhogy legyen is, nem kétséges, hogy Bruni nem volt megelégedve a középkori latin fordításokkal, és úgy gondolta, a munkák nem érdemlik meg a fordítás elnevezést. Új fordítási módot vezetett be, amelyben nem a szöveg következetes szó szerinti visszaadása vezette, nem is csupán a kielégítő érzést kiváltó szép stílus igénye, hanem az a meggyőződése, hogy egy szöveg csak akkor érthető meg a maga teljességében, ha olvasmányosan van megírva. A tetszetős stílust Bruni nem esztétikai igényként értelmezi, hanem a teljes megértés eszközének tekinti. A *translatio*/*traductio* szavak ezt a meggyőződését fejezik ki.

Mindezek után a fordítás különböző fajtáiról Bruni koráig az alábbi rövid áttekintést adhatjuk: a tolmácsolás mellett kialakult egy új tevékenységnek, a fordításnak a fogalma, amelyet Cicero „rétori tolmácsolás"-nak nevezett. Az *interpres* régi jelentése kibővült, és a tolmácsolás mellett most már a fordításra is utalt. Szent Jeromos megtartotta az *interpres* kibővített jelentését, de a fordításra utaló jelentésén belül szó szerinti és szabad változatokat különböztetett meg anélkül, hogy ezekre külön szavakat alkalmazott volna. Az *interpres* és az *interpretare* jelentései ezzel tovább bővültek: a szavak a „tolmácsolás" és a „tolmácsolni" mellett a „fordítás"-t is jelentették, sőt az utóbbinak kétféle változatát is magukban foglalták. A változatok jelölésére mellékneves bővítések szolgáltak. Ez a gyakorlat Leonardo Bruni új szavaival változott meg: ő csak egyféle fordítási módot ismert el, amelyet a *traductio*/*translatio* szavakkal jelölt. Az, amit korábban szó szerinti interpretációnak neveztek, szerinte nem volt fordítás. Bruni új kifejezése elterjedt ugyan, de nem az első alkalmazó szándékainak megfelelően. Az egyedüli helyes fordítás jelölése helyett most a tolmácsolást és a fordítást különböztették meg vele úgy, hogy az *interpres* a tolmácsot, a *traductor*/*translator* a fordítót jelentette. A *traductio*-n belül a kétféle változat továbbra is megmaradt, megkülönböztető kifejezések ma sem léteznek rájuk.

Irodalom

Ariszteász-levél. 1999. In: *Apokrif levelek*. Budapest: Telosz. 5–43. (Ford. Simon L. Zoltán)

Baron, H. (ed.) 1928. *Humanistisch-Philosophische Schriften, mit einer Chronologie seiner Werke und Briefe*. Leipzig.

Beer, J., Lloyd-Jones, K. (eds.) 1995. *Translation and the Transmission of Culture between 1300 and 1600*. Michigan: Western Michigan University.

Boethius, A. M. S. 1906. *Opera pars I. In Isagogem Porphyrii Commenta; Corpus Scriptorum ecclesiasticorum latinorum*. Vol. 48. Bécs: F. Temsky.

Botley, P. 2004. *Latin Translation in the Renaissance – The Theory and Practice of Leonardo Bruni, Giannozzo Manetti and Desiderius Erasmus*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cicero, M. T. 1903. *De optimo genere oratorum*. Oxford: Oxford University Press. (ed. Wilkins, A. S.)

Cicero, M. T. 1918. *Tusculanae disputationes*. Leipzig: Teubner. (ed. Pohlenz, M.)

Gerl, H. B. 1981. *Philosophie und Philologie (Leonardo Brunis Übertragung der Nikomachischen Ethik in ihren philosophischen Prämissen)*. München: Wilhelm Fink Verlag.
Ilosvai Selymes P. 1883. *Ptolemeus királynak históriája, miképpen Moisesnek öt könyvét nagy költséggel hetvenkét tolmács által zsidó nyelvből görögre fordíttatta.* Régi Magyar Költők Tára IV. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 180–240.
Petrarca, F. 2003. *Önmagam és sokak tudatlanságáról.* Szeged: Lazi Könyvkiadó. (ford. Lázár István Dávid)
Szent Jeromos 1991. *„Nehéz az emberi léleknek nem szeretni"*. Budapest: Helikon. (ford. Adamik Tamás)
Szent Jeromos 2005. *Levelek I–II.* Budapest: Szenzár. (szerk. és ford. Takács László)

ELTE BTK
NYELVTUDOMÁNYI DOKTORISKOLA
FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM

Jelentkezés a 2012/2013-as tanévre

A fordítástudományi PhD programot a 2012/2013-as tanév őszi félévében is indítja az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktoriskolájának keretén belül. Olyan jelentkezőket várunk, akik lehetőleg valamilyen idegennyelv-szakos egyetemi végzettséggel rendelkeznek, vagy idegennyelv-tudásukat igazolni tudják, van már némi fordítási és/vagy tolmácsolási gyakorlatuk és érdeklődnek a nyelvi közvetítés elméleti kérdései és a fordítás és tolmácsolás empirikus kutatása iránt, valamint gond nélkül tudnak angol nyelvű szakirodalmat olvasni. Jelentkezés: március-április, felvételi beszélgetés: május-június. A jelentkezés beadása előtt feltétlenül keresse meg személyesen a programvezetőt dr. Klaudy Kingát (kklaudy@ludens.elte.hu).

További információ:
(1) ELTE BTK Doktori és Habilitációs Ügyek Irodája
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A 1. emelet 114-121.
Tel.: 4116500/ 5176, 5164, 5161
Irodavezető: Csoba Alice

(2) ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F 1. emelet 9-11.
Tel: 411 6500/5894. Fax: 4855217
Irodavezető: Papp Sándorné (pappjutka@ludens.elte.hu)
Honlap: www.elteftt.hu